

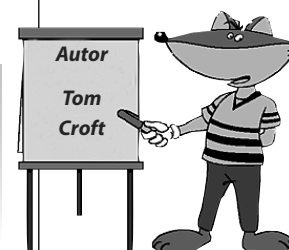

1. Wstęp

1.1. Przyszłość Europy: młodzi ludzie, ich integracja i uczestnictwo w życiu społecznym

„Unia Europejska musi stać się bardziej demokratyczna, bardziej przejrzysta i bardziej skuteczna. Musi także sprostać trzem zasadniczym wyzwaniom: zbliżyć się do obywateli, zwłaszcza do młodzieży, do idei europejskiej i europejskich instytucji...”

Fragment Deklaracji z Laeken (Szczyt Rady Europejskiej UE, Belgia, grudzień 2001)

Z nastaniem nowego milenium Europa, zarówno Rada Europy, jak i Unia Europejska, a także jej obywatele zmierzają w stronę nowego decydującego okresu w swojej historii.

Dalsze rozszerzenie Unii Europejskiej oraz głębokie zmiany polityczne, gospodarcze i społeczne, jakie ono przyniesie, stanowią ogromne wyzwanie dla całego kontynentu.

Europejczycy wydają się być coraz bardziej rozczarowani strukturami politycznymi i administracyjnymi Unii Europejskiej. Poczucie „oderwania” było wymieniane na przykład jako powód niskiej frekwencji w wyborach europejskich i głosowania przeciwko dalszej integracji europejskiej w narodowych referendach. Zmiana tych odczuć i zbudowanie pomostu pomiędzy instytucjami europejskimi a obywatelami Europy również stanowi ogromne wyzwanie.

To, co jest wyzwaniem, stanowi jednocześnie ogromną szansę dla Europy i jej obywateli. Mamy możliwość stworzenia razem Europy pokoju, Europy, w której panują zasady poszanowania i obrony praw człowieka. Możemy wypracować nowe formy demokracji, które naprawdę zbliżą instytucje europejskie do obywateli Europy.

Jednak, co najbardziej uderzające i co wyraźnie stwierdzono w Deklaracji z Laeken, to fakt, że dla powodzenia wizji prawdziwie zjednoczonej, pokojowej i sprawiedliwej Europy kluczowe znaczenie ma udział młodzieży. Wzrost uczestnictwa młodzieży w życiu politycznym jest wynikiem nowego sposobu myślenia i priorytetowego traktowania polityki młodzieżowej oraz pracy z młodzieżą w Europie. Program MŁODZIEŻ Unii Europejskiej, Biała Księga Młodzieży oraz kursy szkoleniowe prowadzone w Centrach Młodzieżowych Rady Europy stanowią przykłady tej tendencji.

Młodzi ludzie wyraźnie zaznaczyli swoją obecność na mapie politycznej Europy, a ich rola i znaczenie są podkreślane. Pojawia się pytanie, jaki związek z integracją społeczną w pracy z młodzieżą mają te zjawiska? Związek ten staje się jasny, gdy przyjrzymy się bliżej koncepcji uczestnictwa młodzieży w życiu społecznym.

Koncepcja uczestnictwa młodych ludzi w życiu społecznym, szczególnie w obywatelskiej i politycznej organizacji społeczeństwa, rozwija się. Uczestnictwo oznacza tu coś więcej niż tylko konsultowanie z młodymi ludźmi zmian i inicjatyw, które będą miały wpływ na ich życie i będą kształtowały ich przyszłość. Mówimy tu o uczestnictwie w życiu społecznym grupy stanowiącej rzeczywisty przekrój młodzieży europejskiej i reprezentatywnej dla niej. To właśnie fakt reprezentatywności tej grupy przybliżył nas do sedna sprawy.

Aby społeczeństwo naprawdę odniosło korzyści z zaangażowania młodzieży, wszyscy młodzi ludzie muszą uzyskać możliwość wzięcia udziału w życiu społecznym. Ważne, aby młodzi ludzie o mniejszych szansach mogli aktywnie uczestniczyć w życiu społecznym, zwłaszcza, że tak, jak pozostała część młodzieży, mają do tego pełne prawo. Nie chodzi tu jedynie o etykę nakazującą zapobieganie izolacji czy dopuszczanie różnorodności. Udział w życiu społecznym młodych ludzi o mniejszych szansach jest wskaźnikiem zdrowia naszych demokracji i społeczeństw. Głos najbardziej wrażliwej i wysuniętej najdalej poza nawias społeczeństwa grupy młodzieży musi zostać usłyszany, ponieważ jej wkład, jej perspektywa i jej wiedza są nieocenione i unikatowe z punktu widzenia budowy lepszego społeczeństwa. Młodzi ludzie znajdujący się w najtrudniejszej sytuacji życiowej i posiadający najmniejsze szanse poprawy swego losu w przyszłości mogą nauczyć nas, jak powinna wyglądać Europa równości, sprawiedliwości i pokoju oraz jak ją budować. Jednak, aby było to możliwe, ta młodzież musi najpierw uzyskać możliwość udziału w życiu społecznym.

Doświadczenie i wiedza ludzi żyjących w izolacji społecznej mogą nam bezpośrednio pomóc zrozumieć przyczyny tego odosobnienia. A są one złożone i często trudno je pojąć osobie z zewnątrz. Młodzi ludzie żyjący w najtrudniejszych warunkach mówią nam, że chcą mieć możliwość poznawania innych w atmosferze przyjaźni, wzajemnego wsparcia i bezpieczeństwa. Mówią nam również, jak wiele znaczy dla nich możliwość zjednoczenia się z rówieśnikami w normalnych dążeniach i udziału w zajęciach dostępnych dla młodych ludzi, takich jak sport, praca społeczna czy zajęcia kulturalne. W dużej mierze w wyniku takiej właśnie integracji młodzi ludzie mogą dyskutować i dzielić się swoimi poglądami na sprawy, które ich dotyczą. Odnosi się to do młodzieży w ogóle, ale szczególnie tej o najmniejszych szansach.

Praca z młodzieżą odgrywa kluczową rolę w procesie docierania do młodych ludzi, którzy doświadczają izolacji w codziennym życiu i zbliżania ich do siebie. Prawdą jest, że istnieje wiele innych czynników, które mogą przyczynić się do społecznej integracji, takich jak ich umiejętności i atuty, jednak w wypadku osób o najmniejszych szansach, praca z młodzieżą i działalność organizacji młodzieżowych może być głównym narzędziem takiej integracji.

Jeśli pracownicy młodzieżowi i organizacje młodzieżowe nie potrafią dotrzeć i doprowadzić do integracji młodych ludzi o najmniejszych szansach w ramach swojej działalności, to gdzie indziej młodzież ta skorzysta z nieformalnych doświadczeń edukacyjnych? (Zob. 5. *Edukacja nieformalna jako narzędzie integracji*). Jeśli nie w ten sposób, to jak najbardziej wypchnięta poza nawias społeczeństwa młodzież będzie w stanie wspólnie z innymi ludźmi uczestniczyć w działaniach dostępnych w ramach naszych społeczeństw? A poza formalnymi strukturami, które nie zawsze dobrze spełniają swoją funkcję, gdzie ci narażeni na największe ryzyko młodzi ludzie znajdą zachętę i wsparcie do budowania poczucia własnej wartości i pewności siebie? (zob. 6.4. *Budowanie poczucia własnej wartości*). Bez tak szerokiej integracji młodzi ludzie znajdujący się w największej izolacji nie będą mogli rozwinąć niezbędnych umiejętności i wiary w siebie, koniecznych do podjęcia wyzwania reprezentowania innych? I jaka przyszłość czeka Europę, jeśli nie dojdzie do takiej integracji?

W jaki sposób, zatem, pracownicy i organizacje młodzieżowe mogą realizować idee integracji? Niniejszy pakiet szkoleniowy dostarcza zarówno pojęciowych jak i praktycznych narzędzi i zasobów stanowiących punkt wyjścia dla badań i pracy nad tym zagadnieniem.

1.2. Wartość pracy integracyjnej i wyzwania, jakie ona niesie

Naukowcy badający zjawisko izolacji społecznej śledzili zmiany zachodzące w życiu niewielkiej grupy młodych ludzi, którzy nie uczyli się, nie pracowali, ani nie brali udziału w szkoleniach. Była to typowa żyjąca na marginesie grupa, taka jak te, które często korzystają z pomocy rządowej. Plan obejmował dwa lub trzy wywiady z młodymi ludźmi w ciągu 18 miesięcy. Niestety, pomimo regularnej komunikacji i najlepszych chęci badaczy, wielu z tych młodych ludzi po prostu nie udało się odnaleźć.

Fragment raportu „Missing Connections”: Briton (2002)

Do młodych ludzi żyjących w izolacji trudno trafić, a w im większym odosobnieniu żyją, tym jest to trudniejsze. Samo nawiązanie kontaktu nie wystarczy. Konieczne jest zaangażowanie tej grupy w nasze działania i nawiązanie współpracy. Problem pogłębia fakt, że wielu młodych ludzi żyjących na marginesie jest podejrzliwych, a nawet manifestuje wrogość, w stosunku do profesjonalistów mieszających się w ich życie.

Dlatego praca z młodzieżą ma tak duże znaczenie. Dzięki ochotniczemu charakterowi działań i koncentracji na danej wspólnocie pracownicy i organizacje młodzieżowe mają lepszą niż inni możliwość nawiązania kontaktu i zbudowania opartych na zaufaniu relacji z młodymi ludźmi żyjącymi na marginesie społeczeństwa (zob. 6.3. *Budowanie zaufania*).

Jakie korzyści, zatem, mogą uzyskać pracownicy młodzieżowi wykorzystując tę przewagę oraz możliwie najściślej współpracując z młodymi ludźmi?

Młode samotne matki wychowujące dzieci w ciężkich warunkach dysponują bogatym doświadczeniem praktycznym i emocjonalnym, zapobiegliwością i głębokim zrozumieniem niektórych przejawów niesprawiedliwości dotykającej najbiedniejszych. Tą wiedzą należy się dzielić, nie tylko z innymi samotnymi matkami, ale z każdym, kto zechce zrozumieć, jak to jest samotnie wychować dzieci, dysponując niewystarczającym dochodem, jednocześnie doświadczając braku akceptacji społecznej i narażając się na moralizatorskie uwagi. Nie łatwo jest opowiadać innym o tak osobistych sprawach. A kontakt z młodymi ludźmi z różnych środowisk rodzi czasem problemy. Jednak przy odpowiednich staraniach i zaangażowaniu, wszyscy mogą na tym wiele skorzystać.

- Po pierwsze musimy przyznać, że młodzi ludzie, którzy na co dzień i przez długi czas żyją w izolacji, mogą wnieść do pracy z młodzieżą swoją wiedzę i doświadczenie. Wspominaliśmy o tym w poprzednim rozdziale. Wkład tych ludzi wzbogaci każdą inicjatywę i projekt młodzieżowy.
- Młodzi ludzie na co dzień żyjący w izolacji skorzystają z nowych możliwości, które wcześniej nie były dla nich dostępne. Dzięki możliwości poznania i zetknięcia się z rówieśnikami, będą mieli okazję zmierzyć się z wyzwaniem, a uprzedzenia, stereotypy i założenia, którymi się posługują, zostaną poddane w wątpliwość. Doświadczenie to poszerzy ich horyzonty i będzie okazją do nawiązania nowych kontaktów. Wszyscy uczestnicy projektu odkryją, że mimo iż pochodzą z różnych środowisk i mają za sobą różne doświadczenia, mają podobne nadzieje i aspiracje.
- Same projekty i inicjatywy młodzieżowe również skorzystają na takim spotkaniu. Te o zasięgu lokalnym zostaną lepiej dostosowane do potrzeb danej wspólnoty. Słuchając młodych ludzi i ucząc się od nich, pracownicy młodzieżowi lepiej zrozumieją, co dla tych ludzi jest naprawdę ważne. W kolejnych inicjatywach będzie można uwzględnić udział młodzieży o mniejszych szansach. A wydarzenia i projekty będą lepiej dostosowane do rzeczywistych potrzeb i zainteresowań młodych ludzi, a nie do wyobrażeń dorosłych osób o takich potrzebach i zainteresowaniach.
- Na takiej wymianie zyska również, pod względem treści, projekt oraz wszyscy ludzie biorący w nim udział. Rasizm, seksizm, ubóstwo oraz wszelkie inne formy dyskryminacji i niesprawiedliwości przestaną być abstrakcyjnymi pojęciami i zyskają konkretny wymiar. Młodym ludziom łatwiej będzie zrozumieć realia życia innych, jeśli poczują się emocjonalnie związani z tymi osobami. Zasada ta, stosowana jest często w projektach globalnych, ale może też być wykorzystywana z powodzeniem, gdy przepaść dzieli ludzi mieszkających w jednym mieście.
- Społeczeństwo, jako całość, również na tym skorzysta, szczególnie, jeśli wiedza, którą uzyskamy poprzez pracę integracyjną znajdzie zastosowanie w innych dziedzinach.

Osiągnięcie wszystkich powyższych założeń nie będzie łatwe. Praca integracyjna wymaga reform na poziomie organizacyjnym i indywidualnym. Obecny stan rzeczy nie odpowiada potrzebom młodzieży. Ludzie i organizacje muszą zmienić styl działania. Muszą zidentyfikować bariery, które, być może nieświadomie, zbudowali. Projekty powinny badać kulturę organizacyjną, wartości i praktykę, aby zobaczyć, dokąd sięgają i które grupy młodych ludzi obejmują, a których nie. Analizujemy niektóre z tych barier i sposobów przezwyciężania ich bardziej szczegółowo w rozdziale 3. *Jak dotrzeć do wszystkich?*

Pracownicy młodzieżowi powinni znać swoje ograniczenia. Pewne bariery integracji młodych ludzi są głęboko zakorzenione, długotrwałe i wynikają ze struktury społecznej. Nie jesteśmy w stanie od razu zniwelować skutków tych barier, nawet mimo dobrych chęci i ciężkiej pracy. Cele, które sobie stawiamy, muszą być realistyczne i osiągalne (zob. rozdział poświęcony celom SMART w pakiecie szkoleniowym 3 – Zarządzanie projektem). Same projekty skierowane do młodzieży nie są w stanie wyeliminować takich zjawisk, jak ubóstwo, bezrobocie, narkomania, rasizm, ksenofobia, słabe wyniki w nauce, bezdomność, maltretowanie, zaniedbanie, przestępczość wśród młodzieży czy innych problemów związanych z izolacją społeczną. Stwarzają one jednak możliwość pracy z młodymi ludźmi w nieformalnym otoczeniu, poszerzają ich perspektywy, stanowią dla nich źródło nowych doświadczeń i wyzwań, pokazują, że jest ktoś, kto w nich wierzy i pozwalają wydobyć z nich to, co najlepsze. Tym zagadnieniom poświęcony będzie rozdział 5. *Edukacja nieformalna jako narzędzie integracji.*

Praca prowadzona z wrażliwością i ukierunkowana na integrację oparta na szacunku i poszanowaniu godności może być dla młodych ludzi na co dzień doświadczających dyskryminacji i izolacji, i próbujących radzić sobie z upokorzeniem i poczuciem niesprawiedliwości, ogromnym źródłem siły i motywacji. Jeśli kwestie te są dla Ciebie nowe, zajrzyj do rozdziału 6. *Integracyjna praca z młodzieżą w praktyce* i 7. *Wybrane koncepcje*, gdzie znajdziesz podstawowe zasady i różne podejścia do integracyjnej pracy z młodzieżą.

Musimy również zachęcić osoby profesjonalnie zajmujące się pomocą – nauczycieli, pracowników służby zdrowia, policję i pracodawców, aby traktowali młodych ludzi poważnie; słuchali ich, powstrzymali się od moralizatorstwa; rozmawiali z nimi o ich życiu i uznali, że ich rozmówcy mają wiele do zaoferowania i że można się od nich wiele nauczyć. Znaczenie partnerstwa w walce z izolacją społeczną i sprzyjanie integracji społecznej omówiono w rozdziale 4. *Młodzi ludzie w różnych kontekstach*.

Jeśli jesteś trenerem i pragniesz dowiedzieć się więcej na temat różnych kwestii dotyczących pracy z młodymi ludźmi o mniejszych szansach, niniejszy pakiet szkoleniowy dostarczy Ci kompletu metod i ćwiczeń. Omówiono je w rozdziale 8. *Część praktyczna – ćwiczenia*.

W rozdziale 2. *Definicje* postaramy się odpowiedzieć na następujące pytania: czym tak naprawdę jest integracja społeczna i kim są młodzi ludzie o mniejszych szansach.